

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

משפטים

(חלק טז — שיחה ה)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת משפטים, כא-כז שבט, ה'תשפ"ב (א)

מוקדש לזכרון הרבנית הצדקנית
מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע
בקשר עם יום היארצייט־הילולא כ"ב שבט, ה'תשפ"ג
אשת נשיא דורנו כ"ק אדמו"ר זי"ע

ע"י

מנחם מענדל בן חנה שרה
חי' מושקא בת חנה בת'
רחל בת חי' מושקא
שיינא בת חי' מושקא
לוי בן חי' מושקא
שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

משפטים ה

אבל בפירושו רש"י כאן אי אפשר לפרש שבא לתרץ סתירה זו – שכן סתירה זו מתעוררת רק להלן, בפסוק „ולא יכול משה גו'“ (בפרשת פקודי), וא"כ הי' על רש"י לתרץ סתירה זו שם, במקום שבו התעוררה.

ולכן בהכרח לומר, שמה שהוצרך רש"י לבאר איך הי' משה יכול להכנס בתוך הענן „עשה לו הקב"ה למשה שביל כו'“ אינו בגלל האמור להלן „ולא יכול משה לבוא גו' כי שכן עליו הענן“, אלא מפני שמן האמור כאן מובן שלא הי' ביכולתו להכנס בתוך הענן – ותמוה:

לעיל⁸ פירש רש"י על התיבות „ומשה נגש אל הערפל“ דהיינו „נפגם משלש מחיצות חשך ענן וערפל“, כלומר, שעבר משה לא רק בתוך חשך וענן, אלא גם בתוך הערפל אשר הוא (כפירושו רש"י שם) „ענן הענן“, ואעפ"כ לא לימדנו רש"י¹⁰ איך הי' ביכולת

א. בסיום הפרשה, על לשון הכתוב „בתוך הענן“ כתב רש"י „ענן זה כמין עשן הוא וכו'“ (כדלקמן סעיף ב').

ואינו מובן:

ענן ועשן, במובנם הרגיל, הם שני דברים נפרדים, ויתירה מזו, הפכיים זה מזה: „ענן“ נברא ממים² ואילו „עשן“ – מאש³. וכיון שכן: א) מנא לי' רש"י לפרש כאן ענן שלא כפירושו בכל מקום? ב) מהו מעיקרא הקושי כאן בפשוטו של מקרא, שהוצרך רש"י לפרש זאת?

ב. בהמשך דברי רש"י: „ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו“.

מקור ענין זה בגמרא⁴, אבל שם בא הדבר כתירוץ⁵ לסתירה בין ב' פסוקים – „כתוב“ ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכתוב ויבא משה בתוך הענן כו' דבי רבי ישמעאל תנא נאמר כאן בתוך ונאמר להלן בתוך ויבואו בני ישראל בתוך הים מה להלן שביל דכתיב והמים להם חומה אף כאן שביל“.

- 1) בדפוס שני ובכמה כתי"ר רש"י: כמו עשן.
- 2) מלבד כשמפורש אחרת. ולדוגמא באחרי (טז, יג) „וכסה ענן הקטורת“.
- 3) להעיר מפרש"י בשלח יד, כד (ד"ה בעמוד). ובפרש"י שה"ש (ג, ו ד"ה מי): והי' הענן והעשן כו'.
- 4) יומא ד, ב.
- 5) כן פי' בעיון יעקב לעי' יומא שם. וכן משמע בחדא"ג מהרש"א שם.
- 6) פקודי מ, לה.
- 7) בשלח יד, כב.

(8) יתרו כ, יח.

(9) אף שבכתוב נאמר רק „נגש אל הערפל“.

וראה רמב"ן (שם, טו).

(10) ודוחק גדול לתרץ שהוא לפי דיעה הא' שהביא רש"י בפירושו לפני"ז (כד, טז) ד„ויכסהו הענן“ – אלו ששה ימים שמר"ח, „ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשה"ד“, שלפ"ז י"ל ד„ויבא משה בתוך הענן“ הוא אותו המאורע ד„ומשה נגש אל הערפל“ שבס"פ יתרו; ולכן אין רש"י מפרשו שם, כמו שמצינו בכוכ"כ פרטים ע"ד ההכנה למ"ת וכו' שנאמרו דוקא בפרשתנו (כד, א ואילך ובפרש"י), ולא בפ' יתרו – כי [נוסף ע"ז שעדיין אינו מיושב לדיעה הב' שבפרש"י הנ"ל, ד„ויכסהו הענן למשה ו' ימים

משה¹¹ לעבור שם¹².

ג. והביאור בזה:

הקושיא המתעוררת כאן בפשוטו של מקרא היא – מאחר שנאמר בכתוב לנ"ל¹⁴ „ויכס הענן את ההר“, הרי מובן מעצמו ש„ויעל (משה) אל ההר“ היינו בתוך הענן – ומפני מה צריך להקדים ולפרט „ויבא משה בתוך הענן“?

[מה שחזר כאן הכתוב בשנית „ויעל אל ההר“¹⁵ (לאחר שכבר נאמר „ויעל משה אל ההר ויכס הענן“) י"ל לפי ב' הדעות שהביא רש"י בפסוק שלפניו: לפי דעה הא' – מאחר ש„ויבא משה גו' ויעל גו'“ ה' ביום מתן תורה¹⁶, הוצרך

שרק עבר דרך הענן, או שעכ"פ ה' שם רק זמן מועט ביותר לשמוע ציווי ה' ע"מ למסור לישראל.

(14) כד, טו.

(15) ראה אלשיך כאן „או יאמר כו'“.

(16) שעלה בכדי לקבל הלוחות כהמשך הכתוב ויהי משה בהר גו' – ראה יומא שם (ע"ב) „בשלמא לר' עקיבא“ ובפרש"י שם. ב"ח שם אות א' (וראה חדא"ג שבהערה 10).

וצ"ע ברבינו בחיי כאן, שמפרש: ויכסהו הענן ששת ימים זהו מר"ח סיון עד ששי בו (כדעת רע"ק, אבל ממש"ך) ואז נתנה התורה (דלא כרע"ק שס"ל בו' ניתנה, כבגמרא שם*) ויקרא אל משה ביום השביעי זהו למחרתו אחר מ"ת כו' (דכפשוטו הוא דלא כמאן (ר"ע וריה"ג). וממש"ך) וששת ימים שהי' מכוסה בענן היו בכלל ארבעים כו' (כביאור הגמ' בדעת ריה"ג, וממש"ך להקשות) למה הוצרכה קריאה זו, אבל מצינו בזה לרז"ל דעות כו' בפ"ק דיומא: ויקרא וכו' לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי רבי עקיבא כו' [דכפשוטו פי' (כפרש"י בש"ס ובכתוב כאן) היינו יום ה' באמירת עשה"ד]. ואולי יש לו פי' אחר בכל המשך הגמ'. או שט"ד בדברי הבחיי, ויש שם השמטת דברים. וצ"ע.

(* אבל ע"ד כתב במאירי יומא שם: ולד"ה בששה בסיין נתנו עשה"ד.

ומזה מוכח, שאצל בן חמש למקרא אין זו קושיא מעיקרא, איך יכול משה לעבור בתוך הענן – וכפי שאנו רואים בפשטות, שאפשר לעבור בתוך ענן אפילו בלא שביל – וא"כ מדוע הוצרך רש"י לבאר זאת בענן שבפסוק דידן¹³?

לאחר עשה"ד" ולפ"ז „ויבא משה בתוך הענן“ לפי פשוטו סדר הכתוב הוא ביום השביעי כאשר „ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן“ (וצ"ע בחדא"ג יומא שם ד"ה עלה בענן).

לא יתכן לומר שרש"י לא יתרץ קושיא המתעוררת אצל התלמיד על אתר וסומך על פירושו בס"פ שלאח"ז (משא"כ זה שלא נאמר במקום הא' כל הפרטים כו', ובפרט שמפורש שם בפרש"י (יט, יא): (שעשה משה) כל הענין האמור בפ' ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר כו').

(11) וכן אין מתרצו בפרשתנו (כד, ב) שפי' „ונגש משה לבדו“ – „אל הערפל“ [בזוה פשיטא שאין לתרץ כהקס"ד בהערה שלפנ"ז, שהרי מדובר שם בד' סיון, כפרש"י שם לפנ"ז (וצ"ע ברא"ם שם)]. ואף שאין מפורש שם שנכנס בתוך הערפל כבפירושו בס"פ יתרו, מובן הוא שכן היא הכוונה גם בפירושו בפרשתנו, מכיון שכבר פי' כן בפ' יתרו.

(12) ויתרה מזו: בפ' יתרו שם לפנ"ז (יט, יח) נאמר „והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש“ (ולאח"ז שם, כ) „ויקרא ה' למשה אל ראש ההר“ – ואין רש"י מבאר איך נכנס משה לתוך האש ועכ"פ (לתוך) העשן.

(13) ודווקא לתרץ בפרשתנו, מכיון שנאמר „ויבא משה בתוך הענן“*, משמעו שנכנס בתוכו ונשאף שם ולכן הוצרך רש"י לבאר ש„עשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו“ שבו ה' כל משך הארבעים יום (וכן משמע קצת להנ"א שבפרש"י כאן „חופה"**) ; משא"כ בנאשר מקומות הנ"ל

(* להניח מהגירסא בא' מכת"י רש"י (ה"א רמב) שמנתיק בהדיבור המתחיל גם התיבות „ויבא משה“.

(** בא' מכת"י רש"י (ה"א קי"ב) איתא בסוף פרש"י „ונכנס בו“.

מה הי' ענן זה? ועל זה אומר רש"י „ענן זה (דפסוק דידן) כמין עשן הוא“: ה„ענן“ הנזכר בפסוקים ובפרשיות הקודמים אין צריך רש"י לפרש ענינו, להיותו מובן בפשטות: הי' זה ענן כפשוטו שבו התלבש כבוד ה'; וכעמוד הענן שעליו נאמר „וה' הולך לפניהם יומם (ובמה) – בעמוד ענן“²⁰ „ולילה בעמוד אש להאיר להם“ – ענן כפשוטו.

משא"כ „ענן“ שבפסוק זה, שבהכרח לומר, כנ"ל, שהי' ענן מסוג אחר, צריך רש"י לפרש אשר „(ענן זה) כמין עשן“.

ד. והכרחו של רש"י לכך ש„ענן זה כמין עשן“ הוא מן הפסוקים גופא:

בין הפסוקים „ויקרא אל משה גו“ ו„ויבא משה בתוך הענן“ נמצא הפסוק „ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר גו“²¹. ואינו מובן: מקום פסוק זה הוא לכאורה לפני „ויקרא אל משה“ ובהמשך אל „וישכון כבוד ה'“, כדי לבאר שמראה „כבוד ה'“ הי' „כאש אוכלת“ – ומדוע נכתב פסוק זה רק לאחר „ויקרא אל משה ביום השביעי בתוך הענן“?

הדיעות** מפורש בכתוב שלפנ"ז „ויכס הענן את ההר“ שהמדובר לאחר מ"ת ואינו מפרט בזה זמן מסוים***. (20) בשלח יג, כא.

** ראה פרש"י תענית כא, ב ד"ה אל מול: לא נסתלקה שכינה עד לחזות האחרונות. אבל בפרש"י עה"ת (יתרו יט, יג) קול ארוך הוא סימן כו' הם רשאין לעלות.

*** כי דחוק לפרש ב„ויכס הענן את ההר“ שזה הי' רק בשעה ש„ויעל משה אל ההר“, דא „הול"ל בסדר הפוך, ויכס הענן את ההר ויעל משה אל ההר“.

הכתוב לחזור על כך בשנית מאחר שהפסיק בינתיים בענין הזמן שקודם מתן תורה („ויכסהו גו' ששת ימים (מראש חודש) ויקרא גו' ביום השביעי גו"י); ועאכו"כ לפי דעה הב', שב' הפעמים ד„ויעל“ לא עלי' אחת המה, כי הפעם הא' היא עליית משה להר תיכף לאחר מתן תורה, ואילו „ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר“ – הי' „ביום השביעי“ לאחר מתן תורה²²].

ומזה¹⁸ משמע, שכוונת הכתוב באמרו „בתוך הענן“ היא – שהענן האמור כאן אינו אותו הענן המוזכר בפסוקים הקודמים¹⁹. ועולה השאלה:

17) ראה ע"ד ב' הדיעות בהכתובים וביאורם בבאר יצחק לפרש"י כאן (פסוק א' וטז).

18) בבאר יצחק שם פסוק א' בסופו מבאר (וראה גם גו"א כאן) להדיעה שויכסהו הענן מ"ח לפני מ"ת, דזה שחזור לספר מפסוק טז ואילך ע"ד הסדר שקודם מ"ת, לאחר שהפרשה (פסוק יב ואילך, כפרש"י שם) מדברת בהעלי' כו' לאחר מ"ת, ובפסוק האחרון חוזר לענין הא' העלי' שלאחר מ"ת – כי בג' פסוקים אלו (פסוק טז ואילך) מספר מגדולת ההר שעלה בו משה וקדושתו.

וצ"ע שהרי תוכן דפסוק יח אינו בגדולת וקדושת ההר, כ"א ע"ד עליית משה כו'.

19) ע"פ פ"י החדא"ג שם ד"ה והא אתלק הי' אפשר לומר, שההכרח שהענן שבתוכו זה אינו הענן שבכתובים שלפנ"ז הוא מפני שלב' הדיעות נסתלק הענן לאחרי ששה ימים, למר כדאית ל' (לריה"ג לאחר ו' ימי פרישה לאחר מ"ת), ולמר כדאית ל' (לרע"ק, ב'ז' שקבלו התורה נסתלק מלכסות“).

אבל (נוסף לזה שלפ"י רש"י לדיעה הב' (ריה"ג) פ"י „ויכסהו הענן“ היינו „למשה“, וא"כ אין לנו ראי' שנסתלק הענן מההר, (הרי) לכל

(*) וראה תוס' ישנים יומא שם. אברבנאל כאן (השאלה היר"ד בסופה ובהביאור לפסוקים אלו ד"ה ויאמר ה'). באר יצחק. ועוד.

ה. ובוזה מתבאר גם דיוק הכתוב – „כאש אוכלת”. דלכאורה אינו מובן: כדי לתאר את מראה כבוד ה' צריך לומר רק שהי' מראהו כאש; ולשם מה נדרשת ההוספה שהי' זה כאש „אוכלת”²⁴?

וע"פ הנ"ל מובן בפשטות: מאחר שהמכוון בפסוק כאן הוא להסביר את פירוש הפסוק שלאחריו „ויבא משה בתוך הענן” – שהענן הי' [ענן] הנוצר מזה ש„מראה כבוד ה'” הי' „כאש” – על כן מוסיף הכתוב ומדגיש „כאש) אוכלת”, מאחר שענן אינו נוצר מאש כשלעצמה, אלא מאש ה„אוכלת” (מכלה, שורפת) את הדבר שנאחזת בו.

[ויש להוסיף: בדרך כלל האש שלמעלה אינה „אש אוכלת”²⁵, כפי שלמדנו כבר לעיל בנוגע לסנה: „וירא ג' בלבת אש ג' והסנה איננו אוכל”²⁶;

]לא מיבעי לפי הדעה ש„ויקרא אל משה גו” הי' ביום השביעי לאחד מתן תורה, וקאי על קריאתו של הקב”ה למשה לעלות לקבל את הלוחות – „ויבא משה וגו” הי' המענה לקריאה זו – שבודאי אין מקום²¹ להפסיק בין „ויקרא אל משה” ובין „ויבא משה” (קיום הקריאה) בפסוק „ומראה כבוד ה'”²².

אלא אפילו לדעה הא', ש„ויקרא אל משה” הי' „לומר עשרת הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק וכו” (ולא שהקב”ה קרא למשה לעלות להר) „ויבא משה בתוך הענן” הוא ענין שאינו קשור אל „ויקרא אל משה ג' מתוך הענן” – אעפ”כ מתאים יותר שתיאור הענין ד„ומראה כבוד ה' גו” יבוא תיכף בהמשך אל „וישכון כבוד ה' על הר סיני”].

ולכן נקט רש”י, שהפסוק „ומראה וגו” הוא הקדמה לפסוק „ויבא משה בתוך הענן גו”.: הפסוק מרמז במה נשתנה ענן זה מהענן הנזכר לעיל בכתוב (שמטעם זה נצרכה ההדגשה בפסוק זה „ויבא משה בתוך הענן”), והיינו, שענן זה הוא תוצאה דה„אש אוכלת”; הוא „כמין [ענן] הבא מן האש אוכלת” האמורה בפסוק שלפניו²³.

(21) כמו שהקשה באלשיך כאן.

(22) באברבנאל פקודי בסופו ד”ה וראיתי, מפרש שביום ז' כאשר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שהי' כאש אוכלת לעיניהם (ועד”ז הוא במלבי”ם כאן). אבל זהו לפי פירושו שם ד„ויכסו הענן” היינו שכיסה את ה„כבוד” הנזכר לפניו, אבל לפי פירש”י שהביא (רק) ב' הדיעות (אם קאי על ההר, או על משה) אין מקום לפי זה.

(23) לפי הגירסא שלפנינו בגמ' ובע”י משמע

(וכן מפורש במאירי שם) דפולגת ריה”ג ורע”ק הוא גם בפסוק „וישכון כבוד ה'”, דלדעת ריה”ג „זה הי' מעשה אחר עשה” ד ורע”ק אומר וישכון כבוד ה' מר”ח כו”. אבל בפרש”י עה”ת כאן פי' פולגתם רק ב„ויכסו הענן” וב„ויקרא אל משה ביום השביעי”, וא”כ י”ל דלכו”ע ההמשך „וישכון כבוד ה'”, „ומראה כבוד ה' כאש אוכלת” הוא בזמן אחד, ונמשך זה כל הזמן לאחר מ”ת (ראה לעיל הערה 19 בשוה”ג הא' והב'). אבל גם את”ל שגם לפרש”י פולגתם היא בהזמן ד„וישכון כבוד ה'” הרי מזה שהכתוב מפסיק ב„ומראה כבוד ה' כאש אוכלת” מובן שזוהי הקדמה (לתאר תוכן) „הענן” שבהכתוב שלאח”ז. וראה ראב”ע פסוק טז ואילך. אלשיך שם. ועוד.

(24) באברבנאל פרשתנו שם (ובארוכה פ' פקודי שם) ועוד – ביאר ע”ד החקירה והדרוש.

(25) ראה יומא כא, ב.

(26) שמות ג, ב. שמו”ר פ”ב, ה. וראה ד”ה וה”ס עשן תרס”ב. לקמן בפנים.

וזהו שהמשיך רש"י, "ועשה³⁰ לו הקב"ה שביל בתוכו", ובשביל זה הלך משה, באופן שהעשן לא נגע בו.

ז. אבל עדיין אינו מובן: (א) מדוע כתב רש"י, "ענן זה כמין עשן הוא" – ולפי הנ"ל הרי הי' זה עשן הבא מן האש³¹, עשן ממש? (ב) מפני מה נאמר בכתוב, "ויבא משה בתוך הענן" ולא "בתוך העשן"?

והביאור בזה: הר סיני במדבר סיני, ובפרט "ראש ההר" (במקום שהי' "מראה כבוד ה' כאש אוכלת"), הרי אינו מקום גדילת אילנות ודשאים ועשבים³², אלא מקום אבנים ועפר³³, בשעה שסיבת עשן קיימת דוקא כאשר האש אוכלת ומכלה דבר הנשרף³⁴

(30) בא' מכת"י רש"י (ה"א רל) "שעשה".

(31) לכאורה י"ל שאין זה עשן באמת רק "כמין עשן", כי לא הי' אש בפועל (כביתרו שם, יח – אשר ירד עליו ה' באש), כ"א רק "מראה" של אש, כדיוק לשון הכתוב, "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת גו'" (ועד"ז הוא ע"פ דרוש כו' – ראה אברבנאל אלשיך ועוד). אבל מזה שהכתוב מדגיש "כאש אוכלת" מובן שהי' אש כפשוטו כבפ' יתרו (שהרי זה שאוכלת אינו שייך ל"מראה").

(32) משא"כ בנוגע לההר עצמו – ראה לעיל ע' 223-4 והערה 9, די"ל שע"פ פש"מ היו שם אילנות ועשבים כו'.

(33) כבאלשיך יתרו שם. וראה לעיל שם בשוה"ג.

(34) כי אין אש שלמעלה חלוק בזה מאש שלמטה שנאמר דאש של מעלה הנה הוא בעצמו מעלה עשן" (ד"ה והי"ס עשן תש"ח בתחלתו). וראה בהנסמך שם. ולהעיר מד"ה והי"ס עשן תרס"ב.

ולכן צריך הכתוב לדייק, שכאן היתה זו "אש אוכלת", ולכן נתהוו ממנה "ענן . . . (כמין עשן)".

ו. ע"פ כל הנ"ל יובן הטעם שהוצרך רש"י לפרש "ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו" דוקא בפסוק דידן (ובהמשך לפירושו "ענן זה כמין עשן הוא"):

אילו הי' הענן כאן אותו הענן שהפסוקים הקודמים, לא הי' נדרש הסבר וביאור כיצד נכנס משה "בתוך הענן" (ואדרבה, כמבואר לעיל, משה "נגש (אפילו) אל הערפל" – ע"ב הענן)²⁷;

אבל כיון ש"ענן זה כמין עשן הוא", וטבע העשן הוא להשחיר (ע"י ה"פיח"²⁸ שבו מהדבר הנשרף) את האדם הנמצא בו ואת לבושי – מתעוררת התמיהה: היתכן שכך אירע למשה רבינו, וכך הי' מראהו בשעה שעלה להר אל הקב"ה על מנת לקבל את הלוחות – היפך הכבוד כו'²⁹!

(27) ואין רש"י צריך לפרשו כמו שא"צ לפרש לפני"ז (יתרו יט, כ) ב"ויקרא ה' אל משה אל ראש ההר (במקום, אשר ירד עליו ה' באש" (שם, יח)) ועל משה", בדבר שנוגע לפועל, מובן מעצמו שהקב"ה עשה נס שיוכל לקיים ציווי ה', לעלות, ועד"ז בערפל.

וכ"ה בנדו"ד שאין קושיא איך נכנס משה בפועל בכמין עשן מצד העדר האויר כו'.

(28) ראה פרש"י וראו ט, ת.

(29) ובמכ"ש מהא ד(שבת ג, ב) "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו", "לכבוד קונוהו דכתיב (נח ט, ו) כי בצלם אלקים עשה וגו'" (פרש"י שם ד"ה בשביל). ובשו"ע אדה"ו אר"ח סוס"ד (מהד"ק): "בשביל כבוד קונו" (כג"י הע"י).

לפנ"ז חיוב נטילת ידים (שחל עליו לפני רחיצת פניו ורגליו), והרי דין זה הוא ביסוס דהל' נט"י בשחרית. וראה לקו"ש חלא"ע ע' 186 ואילך.

(* והא שהשמיט אדה"ז שם "ידיו" (וראה ויק"ר ל"ד, ג. חזק"ג שבת שם) – י"ל שהרי כבר הביא

גם ברוחניות, בביטול וכליון הדברים דלמטה לאלקות³⁷: ע"י גילוי האש שלמעלה "נאכלת" ומתכלה הישות של העולם ונפעל בו ביטול וכליון לאלקות.

וזהו (ברוחניות) ענין העשן, המורה על כליון הישות וביטול העולם.

ט. וזהו החילוק בין ב' הפסוקים הנ"ל:

הפסוק "והר סיני עשן כולו" קאי בזמן מתן תורה, וכיון שהגילוי אלקות דמתן תורה ה' בדרך מלמעלה למטה (כהמשך הפסוק, "מפני אשר ירד עליו ה' באש" – היינו שהגילוי ה' מצד למעלה³⁸) והעולם עדיין ה' אז גשמי וחומרי ובלתי מזוכך³⁹ – על כן פעל אז גילוי האלקות את הביטול ואת כליון העולם באופן של "והר סיני עשן כולו", דריבוי וגודל ה"עשן" מורה שחומריות העולם לא היתה דקה ומזוככת.

משא"כ בפרשתנו, דקאי בזמן שלאחר מתן תורה, לאחר הביטול וההזדככות שפעל מתן תורה בעולם, הרי אז מציאות העולם אינה גסה כל כך עוד⁴⁰.

(37) וכידוע בפי' עשן ר"ת עולם שנה נפש, כמבואר בספרי הקבלה ובפי' הראב"ד לספר יצירה" (אוה"ת יתרו ד"ה וה'ס עשן – ע' תתטז), והיינו עליית עולם שנה ונפש. וראה בהמאמר שם בארוכה בפי' וה'ס עשן כולו (וכן בד"ה שלאח"ז ע' תתכג ואילך. ע' תתכט ואילך). ובמקומות שנשמנו בהערה 34. ועוד.

(38) ראה גם ד"ה וה'ס תרס"ב שם. ובסוף ההמשך (דתרס"ב) שם.

(39) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך. ובכ"מ.

(40) עפ"ז אולי יש לבאר גם השינוי שבפרשתנו מפורש, "כאש אוכלת", משא"כ בפי'

(כאילנות וכו'), וזה אינו שייך בדומם (אבנים ועפר). ולכן כתב רש"י שכאן לא ה' עשן ממש, אלא רק "כמין עשן", הענן ד"אוכלת" (שריפת) הדומם על הר סיני ה' כעין עשן (סתם המתהוה מצומח הנשרף באש).

ומהאי טעמא – כיון שלא ה' זה עשן טבעי – קוראו הכתוב בשם "ענן".

ח. מיינה של תורה בפירוש רש"י זה:

ענין העשן בהר סיני בשעת מתן תורה מפורש בתורה בפרשת יתרו³⁵, "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש".

משא"כ בפרשתנו הלשון היא "ענן".

וי"ל הביאור בזה: עשן³⁶ כפשוטו יוצא ובא מן הדבר הנשרף – דכיון שהדבר הנשרף הוא חומר גשמי, והאש מכלה את הגשם, הרי הכליון גורם – תוצאותיו הן – עשן.

ולכן בעשן ישנם חילוקים התלויים במהות החומר הנשרף: כאשר הדבר הנשרף הוא חומר דק (נשרף הוא במהרה יותר ואזי) גם העשן הריהו דק וקלוש יותר; משא"כ כאשר הדבר הנשרף הוא חומר עב וגס, אזי העשן עב וגס (וגדול) יותר –

ומזה מובן, שבעשנו של כל דבר ניכרת (ומתבטאת) מדת גסותו של החומר, אשר באה לידי גילוי בכליון הדבר.

וכשם שכך הדבר בגשמיות, כן הוא

(35) יט, יח.

(36) בהבא לקמן – ראה תו"א צד, א. רד"ה וכל העם תש"ד. ועוד.

גרים עניני של עשן ממש, אלא „לרוב דקותו לא נקרא בתורה בשם עשן כי אם בשם ענן“⁴¹, דענן אינו מורה על הכליון ועל העלי' מלמטה למעלה⁴².

ועל זה מגלה רש"י – ביניה של תורה – אשר „ענן זה כמין ענן הוא“: מאחר שענינו אינו כהגילוי אלקות מלמעלה דהענן הנזכר בפסוקים לעיל, אלא הוא בא ממראה כבוד ה' כאש אוכלת, היינו, אלקות כפי שפועלת את הביטול במציאות העולם, הרי – „כמין ענן הוא“:

גם בו ישנו ענין העשן – עפרורית ועכרורית (הבאים מצד כליון החומר), דמאחר שהמכוון בענין התורה הוא לעשות את העולם לדירה לו יתברך בתחתונים, על כן הנה „ענן זה“ – הענן שהוצרך משה להכנס בתוכו כדי לקבל את הלוחות (והתורה) ולהורידם למטה – „כמין עשן הוא“, היינו, שהוא גילוי מלמעלה הפועל כליון וביטול החומר דנבראים –

[אין זאת אלא שבהיותו לאחר הגילוי דמתן תורה שפעל הזדככות וביטול כללי בחומר העולם, לפיכך לא נעשה „ענן (כולו)“ (כפי שהי' בעת התחלת הגילוי דמתן תורה), כי אם רק „כמין עשן“ כנ"ל – אבל „עשן“ מוכרח שיהי'].

י"ד. ההוראה מהנ"ל בעבודתנו:

ישנם הטוענים, מה לי ולדברים התחתונים? ואף אם מוכרחת הירידה, הרי די שתהא הירידה לענינים שבבחינת „חיי“, או אפילו לדברים

ולכן הנה „מראה כבוד ה' כאש“ לא

יתרו נאמר „מפני אשר ירד עליו ה' באש“ סתם ואינו מפרט „אוכלת“ (שמלשון זה משמע, שהעשן נעשה מהאש עצמו ולא מכליון דבר הנשרף, כהקושיא ברד"ה וה"ס עשן תש"א ותש"ח. ועוד): כי מצב העולם בזמן מ"ת גס כ"כ עד שאינו ראוי גם להיות נכלה ונשרף ע"י אש (בדוגמת הדומם כפשוטו, כבאלשיך ומאמרים הנ"ל) ולכן אין העשן שייך כ"כ לכליון ההר כנ"ל [ולהעיר מדה"ה וה"ס תרס"ב שם לענין בחי' דומם שבדומם שאינו עולה ע"י האש].
משא"כ בפרשתנו, שהי' לאחרי ביטול היש והזדככותו במ"ת, הרי נעשה דק יותר וראוי שיהא נאכל ונשרף ע"י האש שלמעלה.

* וי"ל שזהו גם טעם הפינימי, שדומם אינו כלה בטבעו באש כי הוא בריחוק הערך לגמרי ממהות האש, ואינו שייך לומר גם זה שהוא בניגוד והיפך טבעו לאש, כמו שאומרים בנוגע לצומח כו'.
ועפ"ז אולי יש לומר מה שבד"ה וה"ס תש"ח בסופו מבאר שינוי טבע הבריאה שנעשה בעת מ"ת, דה"ס „אם היותו אבנים ואינו שייך בו הכליון בשריפה להיות עשן בכ"ז עשן כולו היפך טבעו, מפני אשר ירד עליו באש היפך טבעו בטבע העלי“, דמוכח מזה, דשינוי טבע ההר לא הי' מספיק שיפעול ירידת האש, כ"א צריך לעוד ענין בשינוי טבע הבריאה, שינוי טבע האש;
כי נמיון שהדומם מצד עצם מהותו הוא בריחוק הערך ממהות האש (דוגמת דומם ומדבר – ראה תו"ח בראשית יט, ג. המשך תרס"ו ריש ע' קטו (ועוד) דאש הוא בחי' מדבר) לכן גם לאחר שנתחדש בו ענין הכליון, צריך להיות גם שינוי טבע האש, דוגמת הנפש וגוף שנעשה היות שאברי הגוף בטלים להנפש ואברי הגוף הם בציור שם הוי' כו', צ"ל כח המפליא לעשות לחבר הנפש עם הגוף (ד"ה אחרי מות תרמי"ט בתחלתו. ובכ"מ).

או י"ל ע"פ (וע"ד) המבואר בד"ה אחרי שם (סעיף ו) ובכ"מ דירידת האור היא מצד מעלת שורש הכלים, ומכיון ש(בנבדו"ד) ענין הכליון שנעשה בו הוא היפך טבעו ה"ז דבר נוסף בו (ראה לקו"ש ח"ו ע' 89, ח"ח ע' 242 – ע"ד ב' סוגי ניסים), לכן אין מתגלה ע"י שרש הכלי (כח הגבול), כי א"י ביטול הכלי מצד ענינו הוא, ולכן ירידת האש היא חידוש. ואכ"מ.

(41) לשון התו"א שם.

(42) וראה תו"א טז, א.

גם הכחות הגלויים אינם „מזדהמים” מן ה„עשן”, שהרי באמת הרי אין זה עשן כלל, אלא רק כמין עשן – זהו ענן אשר רק מראהו הוא כעשן.

והיינו, שמה שהעולם מעלים ומסתיר על אלקות הוא רק כמין מציאות לצורך ענין הבחירה, שכן אילו היתה האמת נראית לעין כל, אזי לא הי' מקום לענין הבחירה.

ויתר על כן: מאחר שההעלם בא מן (– לשם תכלית של) הקדושה הרי הוא באמת „ענן” (קדושה); אמנם נראה הוא כ„עשן”, כדבר חומרי אשר אפילו לאחר כליונו ועלייתו נשאר ממנו עפרורית – אבל זהו רק הנראה לעיני בשר; ואילו בפנימיות הרי זה „ענן” של קדושה, מאחר שכל תכליתו היא לשם תוספת אור בקדושה.

וזהו ההוראה, שחובה היא להכנס ולעבור ב„עשן”, ועי"ז מקבלים את התורה⁴⁸. משה רבינו – ובכל אחד ואחד, בחינת משה בנפשו – קיבל את התורה לאחר ההקדמה ד„ויבא משה בתוך הענן”, אשר „ענן זה כמין עשן הוא” (המכריח להזקק ל„שביל בתוכו”).

283 ואף שלשעה ובחיצוניות זהו ענין של העלם, אבל עי"ז באים אל „ויהי בהר ארבעים יום וארבעים לילה” ומקבלים את התורה בשלימותה;

ולאחר מכן ממשיך זאת כל אחד בגופו וחלקו בעולם, שזהו המשך (הבא

תחתונים יותר – „צומח”; אבל לא עד להתעסקות בדברים שבעולם אשר הם בסוג ד„דומם”, מציאות חומרית ביותר שאין ניכרת בה כל חיות, עד שאפילו כאשר מאירה אש הוי', אין מציאות זו (מצד טבעה) כלי לכך ואין האש נאחזת בה⁴³ (מבלי להקדים תחילה את הענין ד„מבטשין ליי”⁴⁴).

על כך בא המענה, שהכרח הוא לפעול עשן והעלאה גם בסוג התחתון ביותר ד„דומם” בעולם, מפני שבוזה קשורה התכלית דמתן תורה, שענין ה„עשן”, הכליון והעלי' דחומר העולם, ייפעל לא רק בצומח, אלא גם ב„הר” – סוג הדומם.

אלא שיכולים הם לבוא בטענה נוספת – הלא „המתאבק עם מנוול מתנוול ג”כ”⁴⁵, ועבודה זו לפעול „עשן” בדברים תחתונים תגרום שתדבק בהם הזוהמא – וא”כ הרי ראוי יותר שלא להתעסק עמהם? ועל זה בא המענה:

(א) „עשה לו הקב”ה (למשה) שביל בתוכו”: בבחינת „משה” אשר בנשמת כל איש ישראל⁴⁶ לא תדבק הזוהמא; היא תשאר בנקיונה וטהרתה, שכן הליכתה היא בתוך „שביל” – בהיותה לעולם באמנה אתו יתברך⁴⁷.

(ב) יתירה מזו: בפנימיות העינים,

(43) ראה לעיל הערה 40 בשוה”ג.

(44) ראה זהר (ח”ג קסח, א) – הובא ונתבאר בתניא רפכ”ט.

(45) תניא ספכ”ח (לה, ב).

(46) תניא פמ”ב.

(47) תניא ספכ”ד.

(48) ראה גם ד”ה ויבא משה תרנ”ד בסופו.

לאחר) פרשת משפטים (בפרשת תרומה) עשיית מקדש לו ית' מן הדברים
 — „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם”⁴⁹, הגשמיים, זהב כסף גו', אשר עי"ז
 מתמלאת הכוונה דנתאוהה הקב"ה
 להיות לו יתברך דירה בתחתונים.

(משיחת ש"פ משפטים תשכ"ה)

(49) תרומה כה, ח.

